

ВЗАЄМИНИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ З РЕСПУБЛІКОЮ АРГЕНТИНА у 1919-1939 рр.

Проаналізовано місце Радянської України у політичних, економічних, культурних зв'язках СРСР та Республіки Аргентина у 1919-1939 рр. Визначено роль Міжнародної організації допомоги революції та товариства «Южамторг». Розглянуто умови єврейської еміграції з території Радянської України до Аргентини. З'ясовано значення Комуністичної партії Аргентини в налагодженні взаємин.

Ключові слова: Радянська Україна, Республіка Аргентина, «Южамторг», єврейська еміграція, Комуністична партія Аргентини.

Проанализировано место Советской Украины в политических, экономических, культурных связях СССР и Республики Аргентина в 1919-1939 гг. Определено роль Международной организации помощи революции и общества «Южамторг». Рассмотрено условия еврейской эмиграции с территории Советской Украины в Аргентину. Установлено значение Коммунистической партии Аргентины в налаживании отношений.

Ключевые слова: Советская Украина, Республика Аргентина, «Южамторг», еврейская эмиграция, Коммунистическая партия Аргентины.

The place of the Soviet Ukraine in political, economic, cultural relations between the USSR and the Republic of Argentina in 1919-1939 is analyzed. The role of International organization of care revolution and association «Yuzhamtorh» is determined. The conditions of Jewish emigration from the Soviet Ukraine to Argentina are considered. The role of the Communist Party of Argentina in establishing relationships is examined.

Key words: the Soviet Ukraine, Republic of Argentina, «Yuzhamtorh», Jewish emigration, the Communist Party of Argentina.

Важливість для України латиноамериканського вектору зовнішньої політики зумовлює актуальність дослідження зв'язків етнічних українських земель з країнами даного регіону у різні історичні періоди. Аргентина як країна з чисельною українською діаспорою займає чільне місце серед партнерів нашої держави в латиноамериканському регіоні. У своєму розвитку українсько-аргентинські зв'язки пройшли декілька етапів, їх становлення відбувалось за різних зовнішніх та внутрішніх умов, на їх формування відчутно впливали різні державні утворення, до складу яких входили етнічні українські землі. На нашу думку, міжвоєнний період, за якого більшість українських земель входила до складу УСРР, а з 30 січня 1937 р. – до УРСР, заслуговує особливої уваги, оскільки відсутність офіційних контактів між СРСР (й УСРР) та Аргентиною не заважала розвитку

торговельно-економічних, міграційних та інших зв'язків, у тому числі й взаємин між Комуністичною партією Аргентини та ВКП(б) і КП(б)У в рамках Комінтерну та Міжнародної організації допомоги революції.

До сьогодні ще не було здійснено комплексного дослідження зазначеного питання. Роботи, пов'язані з започаткуванням та розвитком зв'язків Радянської України та Республіки Аргентина, висвітлювались лише в контексті відносин СРСР з Аргентиною. Науковцями не було з'ясовано якісний та кількісний склад взаємин, що існували між Радянською Україною й Аргентиною.

Зв'язки українських етнічних земель, у тому числі й Радянської України, з країнами латиноамериканського регіону, зокрема, Республікою Аргентина, є одним із найменш досліджених питань у вітчизняній історіографії. Зокрема, у працях, присвячених історії

українських дипломатичних відносин [5; 12], латиноамериканському вектору зовнішньополітичної діяльності українських урядів доби революції 1917-1920 рр. та урядів Радянської України увага не приділяється. Питання взаємин Радянської України та Аргентини мають стисле відображення й у радянській історіографії, що засвідчує відсутність цілісної картини взаємин Радянської України з Латинською Америкою (у т.ч. з Аргентиною) у багатотомній «Истории Украинской ССР» [9].

Окремі аспекти означеної проблеми висвітлювались російськими науковцями, але тільки у контексті становлення й розвитку відносин між Радянським Союзом та Аргентиною. Важливе значення для нашого дослідження має публікація міждержавних документів щодо зв'язків Радянської України та Аргентини у збірнику «СРСР (Росія) – Аргентина. Сторінки історії 1885-1986 рр.» [16]. Певні відомості містить колективна монографія російських істориків «Нариси історії Міністерства закордонних справ Росії» [13] та публікації В. П. Казакова [10].

Отже, вважаємо за доцільне проаналізувати місце Радянської України у політичних, економічних, культурних зв'язках СРСР та Республіки Аргентина у 1919-1939 рр., розглянути умови єврейської еміграції з території Радянської України до Аргентини, визначити роль Міжнародної організації допомоги революції, Комуністичної партії Аргентини та товариства «Южамторг» у налагодженні взаємин.

На початку 20-х років ХХ ст. зв'язки Радянської України з Аргентинською республікою розгортаються у контексті загальносоюзних та мають декілька напрямів:

- робота по лінії Комінтерну та Міжнародної організації допомоги революції;
- економічні відносини, зокрема, зовнішня торгівля;
- еміграційний рух до Аргентини.

Аргентина була однією із перших країн Латинської Америки, яка у 1921 році поновила торговельні відносини з Радянською Росією [18]. У доповідній записці керуючого відділом волокнистих речовин експортного управління Народного комісаріату зовнішньої торгівлі М. С. Машевича до Народного комісара зовнішньої торгівлі РРФСР

Л. Б. Красіна від червня 1921 р. зазначалося, що Аргентина є потенційно цікавим ринком збуту для продукції радянського виробництва, оскільки радянські товари продаються на території Аргентини за посередництва європейських країн, зокрема Англії, Німеччини, Франції. На ринку країни є наявними радянська деревина, мастильні матеріали, кримське вино. Автор записки акцентує увагу на тому, що в умовах скрути з продуктами харчування в Аргентині можна закуповувати зерно та консервоване м'ясо на 25-30 % дешевше ніж у Європі [16, с. 65-66]. Для покриття дефіциту зерна планувалося зафрахтувати англійські пароплави з метою постачання до Буенос-Айреса радянських товарів та їх продажу або обміну на продукти харчування на досить вигідних умовах. Відправлення планувалося здійснити з території чорноморських портів Радянської України.

Уже 22 грудня 1921 року М. С. Машевич знову звертається до НКЗТ (Наркомат зовнішньої торгівлі) в особі його заступника І. І. Радченка з планом відновлення офіційної торгівлі з Аргентиною з залученням портів Одеси, Новоросійська, Риги [16, с. 67], зауважуючи, що дешеві продукти харчування з Аргентини зменшать масштаби продовольчої кризи 1921 року, у тому числі й в Україні.

Аргентинська влада також була зацікавлена у налагодженні торговельних зв'язків з СРСР, вбачаючи у цій країні величезний ринок збуту своєї продукції, тим більш, що народне господарство СРСР та України зокрема, відчутно постраждало від громадянської війни і, як наслідок, в країні тривав голод. Аргентинською владою було навіть запропоновано відправлення товарів на пільгових умовах із застосуванням кредиту на три місяці з відстрочкою початку платежу. Уряд В. І. Леніна у відповідь запропонував розпочати оплату по кредиту через дев'ять місяців, однак ці умови були відхилені аргентинським урядом, що так чи інакше зробило внесок у справу загострення голоду у 1921-1922 рр. [16, с. 67-68].

Незважаючи на зазначені обставини, у 1922 р. урядовими колами Аргентини було надіслано до України та Росії співробітника газети «Ла Насіон» Хуліо Альвареса дель Вайо для з'ясування стану господарства та можливостей розвитку взаємної співпраці.

Побачивши жахливе становище українського населення, масштаби голодування мешканців Сходу, Півдня та Центру України Х. А. дель Вайо, повернувшись до Аргентини, проводить агітаційну компанію по збору харчів для голодуючих в Україні [16, с. 69].

З 1925 року на території Аргентинської республіки почало діяльність представництво радянського акціонерного товариства «Южамторг», яке очолив Борис Ізраїлійович Краєвський [13, с. 170]. Представництво радянського акціонерного товариства «Южамторг», яке знаходилось у Буенос-Айресі, розв'язувало широке коло питань, пов'язаних з торгівлею, політикою, навіть розвідувальною діяльністю, враховуючи відсутність на той час офіційних дипломатичних відносин між СРСР та Республікою Аргентина.

Згідно відомостей щодо діяльності «Южамторгу», за 1925-1926 рр. компанія зробила грошовий оборот на 5 млн 158 тис. 016 американських доларів 27 центів, валовий прибуток склав 141,3627 тис. доларів, хоча утримання апарату фірми обійшлося у 45,46971 тис. доларів США. У цей період проводились закупівлі шкір великої рогатої худоби, дубильних матеріалів для промисловості Радянського Союзу [14]. Зазначимо, що у 1928 році за сприянням компанії «Южамторг» у Буенос-Айресі було проведено виставку «Виставка-ярмарок радянської промисловості». Серед іншого на виставці було експоновано 28 предметів радянського мистецтва [19]. У 1930 р. діяльність «Южамторгу» в Аргентині відзначилась укладанням контракту з компанією YPF в галузі нафтодобування.

Однак, зміна влади в Аргентині, що сталася у 1931 році, нівелювала досягнуті у цій сфері домовленості [15]. Підозри офіційної влади Аргентини щодо причетності «Южамторгу» до розвідувальної діяльності призвели до того, що у 1931 р. поліція здійснила захоплення будівлі зазначеної компанії та наклала заборону на її подальшу діяльність [13, с. 170].

Протягом 1920-х років тривала еміграція євреїв з території Радянської України до Аргентини, однак умови еміграції, процедура прийняття рішень та інші аспекти еміграцій-

ного процесу зазнали змін у порівнянні з попереднім періодом. Тепер для початку процедури еміграції необхідно було довести наявність в Аргентинській республіці родичів, що виїхали раніше. Так у документах уповноваженого єврейського громадського комітету Херсонського повіту присутня статистика щодо кількості громадян, мешканців Херсонщини, що виїхали на постійне місце проживання до Аргентини у 1922 р. [7, арк. 11]. За наявними матеріалами всього виїхало 24 особи [7, арк. 11,15,19,23], але зважаючи на пошкодження та втрати документів Херсонського архіву під час Великої Вітчизняної війни та, як наслідок, наявність лише частини статистичних відомостей, можна зробити припущення, що таких осіб було значно більше.

Процедура документального оформлення не була занадто складною. Людині або родині, що бажала виїхати до Аргентини, потрібно було надати до уповноваженого Єврейського товариства по наданню допомоги постраждалим від погромів наступні документи: закордонний паспорт, виклик від родичів, що мешкали в Аргентині, копії їх цивільних паперів, номер (шифскарти) пароплавного квитка, медичну довідку. На основі подання цих документів надавалася віза для емігрантів, що давала можливість виїхати з СРСР [8, арк. 48].

Майже всі родичі емігрантів 1920-х років проживали в Аргентині з дореволюційних часів. Серед місць проживання фігурують: Буенос-Айрес, провінції Санта Фе, Ентро Ріос [7, арк. 11,15,19,23]. За своїм матеріальним становищем це були люди з рівнем життя нижче середнього, здебільшого безробітні на час виїзду, хоча траплялись і радянські службовці [7, арк. 19].

Серед чинників, що визначали єврейську еміграцію з Півдня України до Аргентини у 1920-х роках слід виділити як етнічний, так і економічний фактори, у тому числі безпрецедентну за масштабами хвилю єврейських погромів на початку 20-х років ХХ ст., надзвичайно скрутне економічне становище, голод, політичне переслідування євреїв. Початок активізації переселення до Аргентини був зумовлений тим, що протягом 1921-1924 рр. в США були запроваджені закони Джонсона [3], що суттєво обмежували

кількість емігрантів до цієї країни зі Східної Європи та Радянського Союзу. Отже, латиноамериканський вектор залишався одним з найбільш сприятливих, а Аргентина розглядалась, як найбільш перспективна країна для життя.

Треба відмітити, що на підконтрольних радянській владі українських територіях діяло декілька компаній та товариств, за допомогою яких готувались документи для еміграції до Аргентини та здійснювалась відправка громадян. Це Єврейський громадський комітет із надання допомоги постраждалим від погромів та стихійних лих, що діяв у 1920-1924 рр. та Російсько-канадсько-американське пасажирське агентство (РУСКАПА). Саме через останню організацію здійснювався виїзд громадян радянської України за кордон, у тому числі і до Аргентинської Республіки [3].

На основі рішення IV з'їзду Комінтерну (листопад 1922 р.) було утворено Міжнародну організацію допомоги революції [11, с. 460], що вважалася позапартійною, однак була повністю підконтрольною Москві. В Аргентині була створена одна з 70 міжнародних секцій цієї установи. Радянський Союз надсилав фахівців для організаційної роботи в МОДР Аргентини, зокрема, у 1934 році до Аргентини був відряджений видатний радянський розвідник Йосиф Рамуїлович Григулевич, який активно працював у МОДР як функціонер та розвідник [2].

Починаючи з 30-х років ХХ ст. проходить активізація роботи Комуністичної партії Аргентини, створеної ще в 1918 р. та члена ІІІ (Комуністичного) Інтернаціоналу з 1920 року. Дана організація досить тісно співпрацювала з ВКП(б) у рамках Комінтерну та органами влади СРСР. У 20-х – першій половині 30-х років ХХ ст. на території Аргентинської Республіки виходять друком декілька прокомуністичних періодичних видань, серед яких «Промінь» (1929), «Пролетар» (1929-1930), «Український Робітник» (1932) та «Українська Робітнича Трибуна» (1932-1939), фінансування яких здійснювалось із Радянського Союзу за сприянням МОДР із залученням українців-емігрантів, на чому наголошує М. Данилишин [4]. Наприклад, у газеті «Українська Робітнича Трибуна» № 1 (серпень) за 1932 р. опубліковані новини із Західної України, що входила до складу

Польщі, відомості про життя Радянського Союзу, звернення від українських радянських робітників до аргентинських товаришів [17].

Унаслідок заборони в 1930 р. діяльності Комуністичної партії Аргентини та її переходу на нелегальне становище значному числу її функціонерів надавалась допомога по лінії МОДР [1]. Так на початку 30-х років ХХ ст. декілька членів КПА проходили лікування у медичних закладах Одеси, їм виплачувалось добове утримання та харчування [6, с. 4].

Підсумовуючи, зазначимо, що Радянська Україна займала важливе місце у політичних, економічних, культурних зв'язках СРСР та Республіки Аргентина у 1919-1939 рр. Не зважаючи на те, що Аргентинська Республіка не визнавала СРСР аж до 1946 р. та відповідно не встановлювала офіційних дипломатичних відносин, процес налагодження зв'язків між Радянською Україною та Республікою Аргентина тривав і в міжвоєнну добу.

Зв'язки, що встановилися у цей час можна поділити на офіційні та неофіційні. До офіційних ми відносимо налагодження торговельних контактів, еміграції громадян Радянської України до Аргентини, візити представників офіційних установ та організацій СРСР до Аргентини. До неофіційних зв'язків доцільно віднести фінансову та кадрову допомогу з боку ВКП(б) Комуністичній партії Аргентини, діяльність аргентинської секції Міжнародної організації допомоги революції з наданням широкого спектру допомоги у здійсненні нелегальної діяльності, у тому числі фінансуванні періодичних видань прокомуністичного спрямування, лікуванні діячів КПА на курортах Півдня України, проведення політичних акцій, здійснення розвідувальної діяльності.

Доволі активно розвивались й економічні відносини між двома державами, які відбувались у двох основних формах: торговельні відносини та єврейська трудова міграція з території Радянської України до Аргентини.

У розвитку зовнішньої торгівлі Радянської України з Республікою Аргентина у 1920-х роках головну роль відігравало акціонерне товариство «Южамторг», а в еміграційному процесі – Російсько-канадсько-американське пасажирське агентство (РУСКАПА).

З початку 1930-х років спостерігається згорання економічних контактів, а зв'язки між УСРР та Аргентиною тривають лише по лінії МОДР та Комінтерну.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаров В. М. Коммунистическая партия Аргентины / В. М. Гончаров [Электронный ресурс] // Большая советская энциклопедия. – Режим доступа : <http://sovencyclopedia.ru/?aid=35682>
2. Григулевич И. Р. Русская национальная философия в трудах ее создателей. Библиографический указатель / Иосиф Григулевич [Электронный ресурс] // Хронос. Всемирная история в Интернете. – Режим доступа : http://hrono.ru/biograf/bio_g/grigulevich.html
3. Даниленко В. Эмиграция из СССР в конце 1920-х. Персональные дела из Государственного архива Киевской области / В. Даниленко [Электронный ресурс] // East View. Information Services. – Режим доступа : http://www.eastview.com/docs/3066_stat%27ia_2%20Russfinal.pdf
4. Данилишин М. Українці в Аргентині. Монографія про суспільно-організаційне життя української спільноти в Аргентині. Los Ucrainos en la Republica Argentina / Михайло Данилишин. – Буенос-Айрес, Аргентина : Видавнича комісія української громади Аргентини, 1979. – 392 с.
5. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917-1923 рр. : [Монографія] / І. Б. Дацків. – Тернопіль : Астон, 2009. – 520 с.
6. Державний архів Одеської області, ф. 7, оп. 1, спр. 2503.
7. Державний архів Херсонської області (далі – ДАХО), ф. Р-2018, оп. 1, спр. 12. – 75 арк.
8. ДАХО, ф. Р-2018, оп. 1, спр. 15. – 73 арк.
9. История Украинской ССР: В 10 т. – Т. 7: Украинская ССР в период построения и укрепления социалистического общества (1921-1941) / АН УССР. Ин-т истории ; Редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (гл. ред.) и др. ; Редкол. тома: С. В. Кульчицкий (отв. ред.) и др. – К. : Наук. думка, 1984. – 720 с.
10. Казаков В. П. Радикалы и советско-аргентинские отношения (по материалам отечественных архивов) / В. П. Казаков // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Всеобщая история. – 2009. – № 4. – С. 41-53.
11. Коммунистический интернационал в документах. 1919-1932 гг. / под ред. Б. П. Бирман. – М. : Партийное издательство, 1933. – 1007 с.
12. Нариси з історії дипломатії України / [Галенко О. І., Камінський Є. Є., Кірсенко М. В. та ін.]; під ред. В. А. Смолія. – К. : Видавничий дім «Альтернативи», 2001. – 736 с.
13. Очерки истории Министерства иностранных дел России. 1802-2002: в 3 т. / [сост. И. С. Иванов и др.]. – Т. 2: 1917. – М. : ОЛЬМА-ПРЕСС, 2002. – 624 с.
14. Поддерживается за русский государственный счет [Электронный ресурс] // Региональный информационный портал Кавминвод. – Режим доступа : <http://www.alfakmv.ru/articles/index.php?article=27893&print=Y>
15. Радикалы и советско-аргентинские отношения в 20-х годах XX века [Электронный ресурс] // Дом России в Буенос-Айресе. Представительство Федерального агентства по делам Содружества Независимых Государств, соотечественников, проживающих за рубежом, и по международному гуманитарному сотрудничеству (Россотрудничество) в Аргентине (Парагвае, Уругвае). – Режим доступа : <http://www.casaderusia.org/ficha-evento.php?idxevent=283>
16. СССР (Россия) – Аргентина: Страницы истории. 1885-1986 гг. Документы и материалы / под. ред. В. Я. Грибенко. – М. : Политиздат, 1990. – 313 с.
17. Українська Робітнична Трибуна. – 1932. – № 1, серпень.
18. Улуян А. А. Установление отношений стран Латинской Америки с Советским Союзом (Период стабилизации многополярной структуры мира (1921-1932): периферийные подсистемы международных отношений в 20-х годах) / А. А. Улуян // Системная история международных отношений (1918-1991) : в 4 т. / под. ред. А. Д. Богатурова. – Т. 1: События 1918-1945. – М. : Московский рабочий, 2000. – 520 с.
19. Участие в выставках [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.oocities.org/soho/study/6916/erziarus/exhibitionb.htm>

РЕЦЕНЗЕНТИ: д.і.н., професор **Г. В. Боряк**; д.і.н., професор **Ю. В. Котляр**

© В. О. Погромський, 2011

Стаття надійшла до редколегії 06.09.2011